

MÜTEAHHİTLİK VE TEKNİK MÜŞAVİRLİK SEKTÖRÜ RAPORU

A. SIRBİSTAN'DA MÜTEAHHİTLİK SEKTÖRÜ

1. Ülkenin Müteahhitlik Sektörüne İlişkin 2022-2023 Yılı Bilgileri ve 2023-2024 Yılı Beklentileri

a) Müteahhitlik Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri

İnşaat sektörü, Sırbistan'da ekonomik büyümenin itici güçlerinden biridir. Sırbistan İstatistik Ofisi verilerine göre Sırbistan'da, inşaat sektöründe 2021 yılında¹ yaratılan katma değer 376,1 milyar RSD (yaklaşık 3,2 milyar avro) olarak gerçekleşmiş olup, sektörün gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) içindeki payı %6'dır. Covid-19 pandemisinin ekonomi üzerindeki negatif etkileri nedeniyle söz konusu sektörde yaratılan katma değer 2020 yılında bir önceki yıla göre %3,6 oranında düşmüştür. Ancak, salgının etkisinin azalmasıyla birlikte yaratılan katma değer, 2021 yılında bir önceki yıla kıyasla %17,6 oranında artmıştır.

Tablo 1. Sırbistan'da İnşaat Sektörünün Büyüklüğü, GSYİH'da Payı ve Büyüme Oranı

	Yaratılan Katma Değer (cari fiyatlarla) (milyon RSD)	GSYİH'deki Payı (%)	Büyüme Oranı (%)
2017	196.119	4,1	5,4
2018	226.216	4,5	12,4
2019	309.793	5,7	33,6
2020	299.301	5,4	-3,6
2021	376.118	6,0	17,6

Kaynak: Sırbistan İstatistik Ofisi (Sektöre ilişkin NACE, F İnşaat kodu esas alınmıştır.)

b) Müteahhitlik Faaliyetleri

Sırbistan İstatistik Ofisi tarafından açıklanan verilere göre; 2022 yılında Sırbistan'da gerçekleştirilen müteahhitlik işlerinin değeri, bir önceki yıla göre %5,76 oranında artış göstererek 614,7 milyar RSD (yaklaşık 5,24 milyar avro) olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu değerlerin %44'ünü (yaklaşık 2,3 milyar avro) bina inşaatı, %56'sını (yaklaşık 2,9 milyar avro) ise mühendislik yapılarının inşaatı (demiryolu, karayolu, köprü, otoyol, havalimanı vb.) oluşturmaktadır.

Tablo 2. Sırbistan'da Gerçekleştirilen İnşaat İşleri

	Bina İnşaatı (milyar RSD)	Mühendislik Yapılarının İnşaatı (milyar RSD)	Toplam (milyar RSD)	Değişim (%)
2017	131,6	160,2	291,9	11,41
2018	159,6	184,4	344,7	18,09
2019	196,2	275,0	471,6	36,84
2020	203,0	248,3	451,6	-4,26
2021	258,1	322,7	581,2	28,70
2022	271,1	343,6	614,7	5,76

Kaynak: Sırbistan İstatistik Ofisi

¹ Ağustos 2023 itibarıyla 2022 yılı GSYİH verisinin yayımlanmamış olması nedeniyle 2021 yılı verisi esas alınmıştır.

Bina inşaatı işlerinde alt kırımlara bakıldığında; toplam değer (271,1 milyar RSD) %38,6'sını (104,6 milyar RSD) ikamet amaçlı binalar (konutlar), %61,4'ünü (166,5 milyar RSD) ise ikamet amaçlı binalar dışındaki diğer binalar oluşturmaktadır.

Mühendislik yapılarının inşaatında ise; toplam değer (343,6 milyar RSD) %66,7'sini (229,04 milyar RSD) ulaşım altyapısı, %21,3'sini (73,02 milyar RSD) boru hatları, iletişim ve elektrik hatları, %9'unu (30,9 milyar RSD) sanayi tesisleri ve %3'ünü (10,7 milyar RSD) diğer yapı işleri oluşturmaktadır.

Gerçekleştirilen işlerin bölgelere göre dağılımına bakıldığında ise Belgrad bölgesi %29,3; Vojvodina bölgesi %27,8; Šumadija ve Batı Sırbistan bölgesi %28,2 ve Güney ve Doğu Sırbistan bölgesi %14,7 paya sahiptir.

c) İnşaat İzinleri

2022 yılında Sırbistan'da verilen inşaat izni sayısında, bir önceki yıla göre %2,7 oranında düşüş yaşanarak 29.344 olarak gerçekleşmiş olup söz konusu izinler kullanılarak yapılacak işlerin toplam değerinin ise 945,9 milyar RSD (yaklaşık 8,05 milyar avro) olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 3. Sırbistan'da Düzenlenen İnşaat İzni İstatistikleri

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Yeni İnşaat (adet)	8.733	9.043	9.964	10.244	12.409	12.999
Genişletme (adet)	1.035	1.040	1.073	1.035	989	1.025
Rekonstrüksiyon (adet)	2.072	1.965	2.099	1.838	2.021	1.938
Uyarlama (adet)	865	932	853	684	720	687
Konut Dışı Alanların Konuta Uyarlanması (adet)	92	118	128	141	126	132
İyileştirme (adet)	604	434	349	293	404	358
Mevcut Binalarda Yeni Kurulum (adet)	2.969	3.921	5.582	6.913	11.876	10.800
Düzenli Bakım (adet)	2.107	2.031	1.796	1.477	1.632	1.405
Toplam (adet)	18.477	19.484	21.844	22.625	30.177	29.344
Değişim (%)	45,82	5,45	12,11	3,58	33,38	-2,76

Kaynak: Sırbistan İstatistik Ofisi

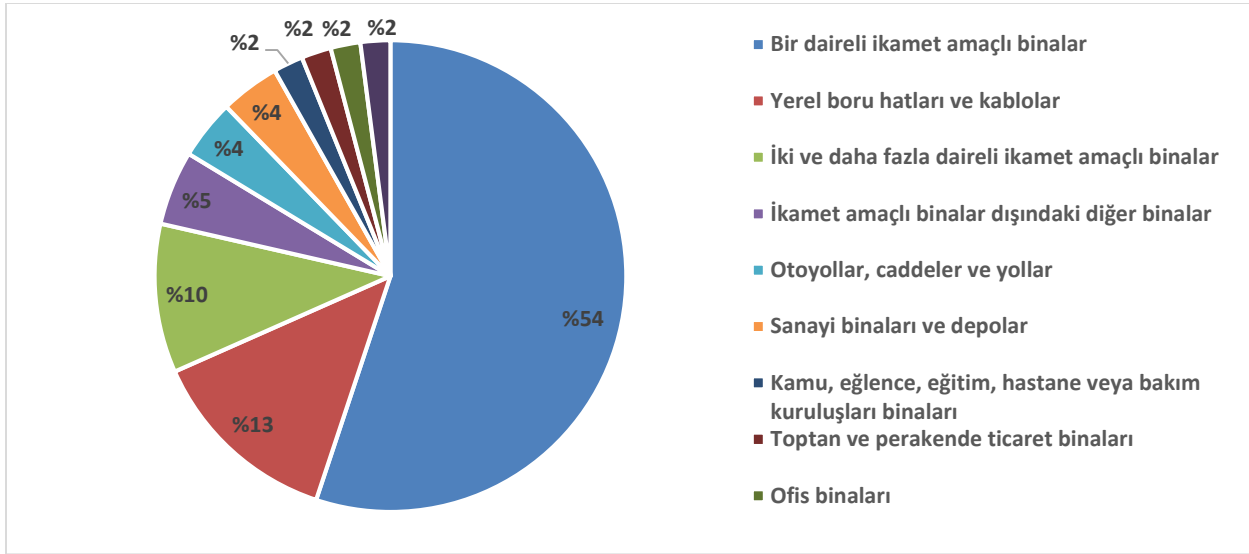
Tablo 3'te yer verildiği üzere Sırbistan'da düzenlenen inşaat izinlerin en büyük bölümünü %44,3 pay ile yeni inşaat izinleri oluşturmaktadır. Ardından, binalarda yeni kurulum (merkezi ısıtma, su temini vb.) (%36,8); rekonstrüksiyon (%6,6); düzenli bakım (%4,8); genişletme (%3,5); mevcut uyarlama (%2,3); iyileştirme (%1,2) ve konut dışı alanların konuta uyarlanması (%0,5) izinleri gelmektedir.

2022 yılında düzenlenen inşaat izinleri, inşaat türlerine göre incelendiğinde ise; toplam inşaat izinlerinin %80,6'sı binalar, %19,4'lik kısmı ise mühendislik yapıları için düzenlenmiştir. Bina inşaatı izinlerinin %64'ü konutlar, %16,6'i de ikamet amaçlı binalar dışındaki diğer binalar için

düzenlenmiştir. Mühendislik yapılarına ilişkin inşaat izinlerinin ise; %70,6'sı boru hatları, iletişim ve elektrik hatları, %22,5'i ulaşım altyapısı, %4,5'i diğer yapı işleri ve %2,4'ü ise sanayi tesisi inşaatı için düzenlenmiştir.

İnşaat izni verilen yapıların genel dağılımı Grafik 1'de yer almakta olup inşaat izinlerinin %54'ünü bir daireli ikamet amaçlı binalar (konutlar), %13'ünü yerel boru hatları ve kablolar, %10'unu iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar (konutlar), %5'ini ikamet amaçlı binalar dışındaki diğer binalar, %4'ünü otoyollar, caddeler ve yollar, %4'ünü sanayi tesisleri ve depolar, %10'unu ise diğer yapılar oluşturmaktadır.

Grafik 1. Kullanım Amacına Göre İnşaat İzni İstatistikleri

Kaynak: Sırbistan İstatistik Ofisi

ç) Konutlar

Sırbistan İstatistik Ofisi verilerine göre, 2022 yılında ülkede tamamlanan konut sayısı bir önceki yıla göre %2,72 oranında artış göstererek toplam 29.659'a ulaşmıştır. İnşaa edilen konutların ortalama taban alanı ise 72,3 m²'dir.

Tablo 4. Sırbistan'da Tamamlanan Konut Sayısı ve Büyüklükleri

	Tamamlanan Konut Sayısı (Adet)	Değişim (%)	Tamamlanan Konutların Toplam Büyüklüğü (m ²)	Konut Başına Ortalama Büyüklük (m ²)
2017	14.080	24,25	1.018.066	72,3
2018	18.051	28,20	1.336.589	74,0
2019	24.803	37,41	1.961.112	79,1
2020	25.326	2,11	1.857.690	73,4
2021	28.874	14,01	2.161.492	74,9
2022	29.659	2,72	2.143.751	72,3

Kaynak: Sırbistan İstatistik Ofisi

2022 yılında Sırbistan’da inşa edilen ve ikamet amaçlı kullanılan yeni konutların ortalama büyüklüğü 57 m², ortalama birim fiyatı ise m² başına 209.958 RSD (yaklaşık 1.787 avro)’dir. Bununla birlikte, en düşük fiyat Sırbistan’ın güney bölgesindeki Bujanovac şehrinde m² başına 52.000 RSD (yaklaşık 443 avro) olup en yüksek fiyat ise Sırbistan’ın başkenti Belgrad şehrinin Savski Venac belediyesinde 459.049 RSD (yaklaşık 3.907 avro) olarak gerçekleşmiştir. Bölgelere göre genel bir değerlendirme yapıldığında ise, yeni inşa edilmiş konutların fiyatlarının en yüksek olduğu yer ortalama 246.383 RSD (yaklaşık 2.097 avro) ile Belgrad’da yer alan belediyelerdir. Ayrıca, Cajetina ve Vrnjacka Banja turizm merkezleri ile Novi Sad, Kragujevac ve Uzice şehirlerinde de yüksek fiyatlar gözlemlenmektedir. Bu çerçevede bölgeler bazında detaylı verilere, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/05010107?languageCode=en-US> linkinden ulaşılmaktadır.

Tablo 5. Sırbistan’da İnşa Edilen Yeni Konut Sayısı, Ortalama Büyüklüğü ve Fiyatları

	Yeni İnşa Edilen Konutların Ortalama Büyüklüğü (m ²)	Yeni İnşa Edilen Konutlarda Ortalama Fiyat (RSD/m ²)	Fiyat Değişim (%)
2017	56	161.284	2,97
2018	57	177.225	9,88
2019	53	163.504	-7,74
2020	54	166.433	1,79
2021	56	178.742	7,40
2022	57	209.958	17,46

Kaynak: Sırbistan İstatistik Ofisi

d) Dünya Bankası “İş Yapma Kolaylığı” Çalışmasına Göre Sırbistan’da İnşaat Sektörü

Dünya Bankası’nca hazırlanan ve ülkelerin iş yapılabilirliğini inceleyen “Doing Business” çalışmasının 2020 yılı raporuna göre Sırbistan 190 ekonomi içerisinde iş yapma kolaylığı açısından 44. sırada yer almaktadır. (2020 yılı raporuna göre söz konusu sıralamada ilk beş ülke; Yeni Zelanda, Singapur, Hong Kong-Çin Özel Yönetim Bölgesi, Danimarka ve Güney Kore’dir. Türkiye ise 33. sırada yer almıştır.) Bu çerçevede, Sırbistan’a ilişkin özet veriler Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Sırbistan’a İlişkin “Doing Business” Göstergelerinin Özeti

	Şirket Kurma	İnşaat İzni/Ruhsatı Alma	Elektrik Erişimi	Tapu/Mülkiyet Kayıtları	Banka Kredisine Erişim	Azınlık Yatırımcının Korunması	Vergi Ödenebilirliği	Dış Ticarete Açıklık	Ticari Anlaşmazlıkların Çözümü	Şirket Tasfiyesi
Dünya Sıralaması	73	9	94	58	67	37	85	23	65	41
Prosedür Sayısı	7	11	5	6	-	-	Yılda 33 ödeme	-	-	-
Süre	7 Gün	99,5 Gün	125 Gün	33 Gün	-	-	-	6 Saat İhracat / 8 Saat İthalat	622 Gün	2 yıl
Maliyet	2,3 (% kişi başına düşen gelir)	1,4 (% mağaza/depo değeri)	182,4 (% kişi başına düşen gelir)	2,6 (% mülk değeri)	-	-	36,6 (% kar)	82 Dolar İhracat / 87 Dolar İthalat	39,6 (% anlaşmazlık bedeli)	20 (% şirket değeri)

Kaynak: Doing Business 2020 Raporu, <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/s/serbia/SRB.pdf>

Buna ilaveten söz konusu rapora göre Sırbistan “İnşaat İzni/Ruhsatı Alma” konu başlığında 190 ülke arasında 9. sırada yer almaktadır.

Tablo 7. Sırbistan’a İlişkin “Doing Business-İnşaat İzni/Ruhsatı Alma” Göstergelerinin Özeti

Sıra No	Prosedür	Tamamlanma Süresi	Maliyet
1	Belgrad Şehri Şehir Planlama ve İnşaat Sekreterliğinden imar şartlarının edinilmesi	33 gün	30.420 RSD
2	Geoteknik etüt/zemin testi sonuçlarının elde edilmesi	21 gün	55.000 RSD
3	Arazinin topografik araştırmasının yapılması	13 gün	108.129 RSD
4	İnşaat ruhsatının teknik tasarımının edinilmesi	6 gün	92.071 RSD
5	İnşaat ruhsatı başvurusu ve ruhsat alma	11 gün	5.500 RSD
6	Şehircilik ve İnşaat İşleri Sekreteryasından işlerin başlaması için onay alınması ve Çalışma Bakanlığına bildirilmesi	2 gün	1.100 RSD
7	Temel çalışmalarının tamamlandığını bildirim ve inceleme isteme	0,5 gün	800 RSD
8	Temel çalışmalarının denetimi	1 gün	Ücretsiz
9	Su ve kanalizasyon bağlantısı talep ve elde etme	18 gün	111.929 RSD
10	Bağımsız mühendis nihai denetim belgesi alma ve mühürlü inşaat izni edinme	1 gün	40.000 RSD
11	Jeodezi kurumundan izin edinme	27 gün	36.100 RSD

Kaynak: Doing Business 2020 Raporu, <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/s/serbia/SRB.pdf>

2. Ülkede Kısa ve Uzun Vadede Uluslararası İhaleye Çıkkılacak Önemli Projeler

Sırbistan, 90’lı yılların başında yaşanan savaşlar ve uluslararası yaptırımlar nedeniyle altyapı yatırımlarında bölgedeki diğer ülkelere kıyasla geri planda kalmıştır. Bu kapsamda, kaybedilen zamanı telafi etmek adına Sırbistan Hükümeti tarafından özellikle son yıllarda farklı birçok finansman kaynağı bulunarak altyapı yatırımlarına odaklanılmıştır. Sırbistan İnşaat, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından 2019 yılında; karayolları, demiryolu, suyolları, hava trafiği altyapısı ile konut ve toplumsal altyapıya ilişkin devam eden, çalışmalarına başlanacak ve planlanan projelerin detayları açıklanmış olup söz konusu yatırım planına <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/Investicioni%20Plan%20MGSI%20septembar%202019%20ENG%20tekst%20.pdf> internet adresinden ulaşılması mümkündür.²

Bununla birlikte, Sırbistan Hükümeti tarafından açıklanan 2022-2024 Ekonomik Reform Programında ve duyurusu yapılan 2025 Yatırım Planında; birçok altyapı yatırımının öncelikli projeler arasında yer aldığı görülmektedir. Nitekim, Sırbistan Hükümeti tarafından 2025 Yatırım Planı kapsamındaki toplamda 14 milyar avroluk yatırımların, 9 milyar avrosunun altyapı yatırımlarına ayrılacağı ve 5.000 km karayolu inşaatının gerçekleşeceği açıklanmıştır. Bu kapsamda, Yunanistan’dan başlayıp Avusturya’ya uzanan Pan-Avrupa Koridor 10 karayolu ile

² Söz konusu yatırım planının 2019 yılında yayımlanmış olması nedeniyle, planlanan projeler başlığı altında yer alan birtakım projelerin ihale süreci tamamlanmış ve/veya söz konusu projeler yapım aşamasındadır.

Sırbistan'dan Karadağ'a uzanan Koridor 11 karayolunun Sırbistan'dan geçen bölümleri ile ülkedeki diğer ana karayolu ve demir yolu hatları ile limanların inşası ve modernizasyonu, söz konusu ülkenin altyapı alanında geliştirmeyi planladığı öncelikli projelerdir.

Diğer taraftan Avrupa Komisyonu tarafından 2020 yılında yayımlanan Batı Balkanlar Ekonomi ve Yatırım Planı çerçevesinde Sırbistan'ın da aralarında yer aldığı batı Balkan ülkelerinde sürdürülebilir taşımacılık, temiz enerji, çevre, iklim, dijital gelecek, insan kaynağı ve özel sektörün geliştirilmesini teminen AB tarafından uluslararası finans kuruluşları ile koordineli bir biçimde çeşitli finansman imkanları sunulmuştur. Bu çerçevede, Batı Balkanlar Yatırım Çerçevesi (WBIF) kapsamında amiralgemisi olarak adlandırılan bazı projeler belirlenerek çeşitli finansman imkanları sunulmakta olup kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi planlanan projeler ile mevcut durumları hakkında detaylı bilgiye <https://www.wbif.eu/wbif-projects> internet adresinden ulaşılması mümkündür.

Bununla birlikte, Trans-Avrupa Ulaştırma Ağının (TEN-T) Batı Balkanlar genişlemesine yönelik beş yıllık çalışma planı Nisan 2022'de yayımlanmış olup söz konusu program kapsamında Sırbistan'da da bazı projelerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu dokümana <https://www.transport-community.org/wp-content/uploads/2022/04/Five-Year-Rolling-Work-Plan-for-Development-of-Indicative-TEN-T-Extension-of-the-Comprehensive-and-Core-Network-in-Western-Balkans-1.pdf> internet adresinden ulaşılması mümkündür.

Bu kapsamda, yayımlanan reform programları, çalışma planları ile üst düzey yöneticilerin konuya ilişkin açıklamaları dikkate alındığında Sırbistan'da kısa ve uzun vadede gerçekleştirilmesi planlanan bazı projeler aşağıda yer almaktadır:

- Šumadija Koridorunun inşası,
- Belgrad-Pancevo-Vrsac-Timisoara (Romanya) arasındaki otoyolun inşası,
- İki yeni uluslararası havalimanı inşası,
- Sırbistan milli takımının stadyumu ile Belgrad, Kragujevac, Pančevo, Zrenjanin stadyumlarının inşası veya renovasyonu,
- Sremska Mitrovica ile Pirot şehirlerinde atık yönetim tesisleri (2022-2031 Sırbistan Atık Yönetimi Programına göre 2030 yılına kadar Nova Varoš, Beograd, Kruševac, Kragujevac, Valjevo, Požarevac, Vranje, Novi Sad, Indija, Sombor, Smederevo, Pančevo, Kraljevo, Niš, Zrenjanin and Vršac şehirlerinde bölgesel atık yönetim merkezlerinin açılması planlanmaktadır.),
- Yeraltı gaz depolama tesisi inşası projesi,
- Morava Koridorunun bulunduğu güzergahta endüstri bölgesi kurulması (Varvarin-Ćićevac arasındaki bölge ile Trstenik and Kruševac arasındaki bölge) projesi,
- Kruševac teknoloji parkı inşası projesi,

- Kragujevac klinik merkezinin inşası projesi,
- Sınır kapılarının genişletilmesi, renovasyonu ve yeniden inşası,
- Trans-Balkan Elektrik Koridoru projesi kapsamında Sırbistan içerisinde Obrenevac-Bajina Basta arasında yeni bir iletim şebekesi oluşturulması ve Sırbistan-Bosna Hersek-Karadağ arasında yeni bir elektrik iletim sistemi kurulması,
- Vlasina Hidroelektrik Santralinin yeniden inşası,
- Bistrica Hidroelektrik Santralinin modernizasyonu projesi,
- Morava Fotovoltaik Enerji Santrali projesi,
- Belgrad-Niš demiryolu yenileme projesi,
- Stalac-Kraljevo-Rudnica demiryolu hattı inşası,
- Sırbistan-Kuzey Makedonya demiryolu ara bağlantısı, Nis-Presevo-Kuzey Makedonya sınırı arasındaki demiryolu hattının inşası,
- Ostruznica-Batajnica demiryolu hattının inşası,
- Sırbistan-Hırvatistan demiryolu ara bağlantısı, Stara Pazova-Sid ve Indjija-Golubinci demiryolu hatlarının inşası,
- Romanya'ya demiryolu bağlantısını sağlayan Pancevo-Vrsac-Romanya sınırı arasındaki demiryolu hattının inşası,
- Belgrad-Zagreb-Lübljiana demiryolu hattı ve yüksek hızlı tren hattının inşası,
- Pancevo Glavna-Zrenjanin-Banatsko Milosevo-Senta-Subotica demiryolu hattının inşası,
- Sombor-Vrbas demiryolu hattının inşası,
- Karadağ'a demiryolu bağlantısını sağlayan Valjevo-Vrbnica-Karadağ sınırı arasındaki demiryolu hattının inşası,
- Venedik-Viyana-Belgrad-Selanik hızlı tren hattının inşası.

Diğer taraftan, Sırbistan'da tüm kamu alımları ve ihaleleri <https://jnportal.ujn.gov.rs/konzola> internet sitesinde yayımlanmaktadır. Bununla birlikte, Sırbistan'da kamu kurum ve kuruluşları (bakanlıklar, belediyeler vb.) görev ve yetki alanlarıyla itibarıyla kurumsal internet sitelerinde de ihale duyurusuna çıkabilmektedir. Bu sebeple, faaliyet gösterilen sektörlerle alakalı kurum ve kuruluşların internet sitelerinin de ayrıca takip edilmesinde fayda bulunmaktadır. Bu çerçevede, Sırbistan Hükümetinin <https://www.srbija.gov.rs/tekst/en/34128/serbian-government-directory.php> internet sayfasında Bakanlıkların iletişim bilgileri yer almaktadır. Diğer taraftan,

Sırbistan'da sıklıkla kullanılan bir iş portalı olan Ekapija internet sitesinde (<https://www.ekapija.com/tender>) de önemli ihalelere ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Öte yandan, Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik süreci kapsamında, AB tarafından Sırbistan'a yenilenebilir enerji, demiryolu ulaşımı, atık yönetimi, su yönetimi, çevrenin korunması başta olmak üzere birçok farklı alanda IPA vb. fonlar sağlanmakta ve AB tarafından ihalelere çıkılmaktadır. Bu çerçevede;

- AB'nin <https://ted.europa.eu/TED/browse/browseByMap.do> (Söz konusu harita üzerinde Sırbistan seçilmelidir.) web sayfasından,

- AB'nin <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/> web sayfasından,

- Sırbistan AB Projeleri Merkezi Finans ve İhale Biriminin <http://www.cfcu.gov.rs/tenderi.php> web sayfasından,

- Batı Balkanlar Yatırım Çerçevesinin <https://www.wbif.eu/wbif-projects> web sayfasından açılan ihalelerin de takip edilmesinde fayda mütalaa edilmektedir.

3. Projelerin Finansmanı

Sırbistan'da devam eden veya planlanan projeler; ülkenin özkaynaklarının yanı sıra Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Dünya Bankası vb. uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan krediler veya hibeler ile finanse edilmektedir. Bunun yanı sıra, yabancı ülkelerden alınan krediler veya hibeler de projelerin finansmanında kullanılmaktadır.

4. Müteahhitlik Sektöründe Yabancı Firma Faaliyetlerine Yönelik Kısıtlamalar, Riskler, Avantajlar

Sırbistan genel olarak yabancı yatırımcılara açık bir ülkedir. Sırbistan'da kurulan yerli ya da yabancı tüm firmaların, "Sırp İş Kayıt/Ticaret Sicil Ajansı"na kayıt olma zorunluluğu bulunmaktadır. Firmaların kayıt işlemleri yaklaşık yedi iş günü içinde tamamlanabilmektedir. Yabancı ülke vatandaşları (gerçek kişiler) ve tüzel kişiler, yerli firmalar ile aynı koşullara sahiptir. Şirket kurulumuna ilişkin süreçlere Yurtdışı Yatırım Ülke Profili Raporundan (<https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43355c7495406a227715/Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20%C3%9Cİke%20Profili%202023.pdf>) ulaşılması mümkündür.

Ancak, Sırbistan'da bir firmanın gerek müteahhitlik gerekse de teknik müşavirlik sektörlerinde faaliyet gösterebilmesi için alması gereken bir lisans vardır. Bu lisansın adı "büyük lisans"tır. Büyük lisans temel olarak ikiye (teknik dokümantasyonun hazırlanması ve tesislerin inşası) ayrılmaktadır. Bu lisansların yalnızca bir türünü almış olmak, şirkete her iki faaliyeti de gerçekleştirme hakkı vermez. Bu lisansların edinilmesine ilişkin prosedür ayrı olmakla birlikte

süreçler birbirine benzerlik arz etmektedir. Bununla birlikte, geliştirilmesi amaçlanan projenin türüne bağlı olarak her iki tür büyük lisansın da birçok çeşidi bulunmaktadır.

Öte yandan, firmanın devlet nezdinde imza yetkilisi olan çalışanlarının da (mühendis, mimar vb.), Sırbistan İnşaat, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığınca yapılacak işin tanımına göre (karayolunda harita, zemin çalışmaları, trafik sayımı vb.) belirlenen belli başlı lisanslara sahip olması ve bunların güncel olması gerekmektedir. Lisansa sahip olması gereken çalışanların meslekleri, gerekli lisansın türü vb. hususlar her bir proje bazında değişkenlik gösterebilmektedir.

Bahsi geçen lisansların tüm detayları, Sırbistan İnşaat, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın <https://www.mgsi.gov.rs/cir/dokumenti/pravilnik-o-nachinu-postupku-i-sadrzhini-podataka-za-utvrđivanje-ispunjenosti-uslova-za> internet sitesinde (Sırpça metin-kiril alfabesi) ve https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_nacinu_postupku_i_sadrzini_podataka_za_utvrđivanje_ispunjenosti_uslova_za_izdavanje_licence_za_izradu_tehnicke_dokumentacije_i_licence_za_gradjenje_objekata.html internet sitesinde (Sırpça metin-latin alfabesi) yer almaktadır.

Firma olarak gerekli tüm lisans ve izinler sorumlu Bakanlıktan alınırken, mühendislik lisansları Sırbistan Mühendisler Odasından alınmaktadır. Yabancı uyruklu bir mühendisin, mimarın vb. ise yukarıda bahsi geçen lisansları almasının, yetkili idarelerce istenen şartlar (Sırbistan'da o alanda en az üç yıl tecrübesinin olması, Sırpça dilinde teknik sınavlarda başarılı olması vb.) nedeniyle zor bir süreç olduğu bilinmektedir. Konuyla ilgili detaylar, Sırbistan Mühendisler Odasının <https://www.ingkomora.rs/eng/licences-for-foreign-persons> internet sitesinde yer almaktadır.

Bu sebeple, Sırbistan'da gerek müteahhitlik gerekse de teknik müşavirlik sektörlerinde faaliyet gösterecek yabancı sermayeli bir şirketin önünde iki seçenek bulunmaktadır.

- Sırbistan'da hâlihazırda bu işi yapan yerel firmalar ile beraber çalışılması (konsorsiyum, alt yüklenici, ortaklık vb.), (Yerel ortak seçiminde oldukça dikkatli olunmalı, haklarında detaylı araştırma yapılmalı ve konuyla alakalı profesyonel hukuki destek alınmalıdır.)
- Sırbistan'da hâlihazırda gerekli lisanslara sahip personelin kendi bünyelerinde istihdam edilmesi ve böylelikle şirket olarak gerekli lisansların alınması.

Bunun dışında, yabancı sermayeli şirketlerin Sırbistan'da müteahhitlik ya da teknik müşavirlik ihalelerine katılmasında ve iş üstlenmesinde yasal olarak herhangi bir engel bulunmamaktadır. Yayımlanan her ihalede, aranan şartlar ihale şartnamesinde açıkça (örneğin konsorsiyum halinde teklif verilen ihalelerde tüm firmaların veya lider firmanın lisansa sahip olması vb.) belirtilmektedir. Teknik müşavirlik işlerinde ise FIDIC standartları geçerlidir.

İhalelere teklif verilmeden önce, mutlaka ülkedeki ilgili yerel mevzuata (çalışma kanunu, vergi kanunu, ihale kanunu vb.) hâkim profesyonel firmalardan avukatlık ve/veya muhasebe hizmeti alınmasında ve tüm şartların detaylı bir biçimde analiz edilmesinde fayda bulunmaktadır. Firmanın yerel mevzuata hakim bir avukat ile çalışması hem prosedürü hızlandıracak hem de herhangi bir ticari zarar görmesi riskini azaltacaktır.

5. Makine, Ekipman ve Yapı Malzemesi İthalatı Yönünden Lojistik Altyapı

Sırbistan, Avrupa'nın merkezi bir konumda bulunmakta olup ülkemizden Avrupa'ya gerçekleştirilen ihracatın taşındığı ana ulaşım koridoru üzerindedir. Ülke içinde ana merkezlere ulaşım da ciddi bir sorun bulunmamakla birlikte, ülke geneline bakıldığında karayolu altyapısının yeterli olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, Sırbistan'ın karayolu altyapısının fiziksel koşulları son yıllarda artan hızla iyileştirilmektedir. Karayolları gibi demiryollarında da gerekli modernizasyon çalışmalarına Sırbistan Hükümeti tarafından öncelik verilmiştir.

Sırbistan'ın su yolları sadece ulaşım ve taşımacılık açısından değil aynı zamanda sulama, endüstriyel ve evsel su kullanımı, elektrik enerjisi üretimi, balıkçılık, turizm ve su sporları açısından da büyük önem arz etmektedir. Tuna Nehri hızlı ve güvenli su taşımacılığı ile Volga'dan sonra Avrupa'nın en uzun (2.857 km, %22,8'i Sırbistan'da) ve Ren'den sonra kargo taşımacılığında ikinci önemli nehirdir. Uluslararası su taşımacılığında iyi bir potansiyele sahip olan Sava nehri de Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek transit su taşımacılığını geliştirmek için elverişlidir. Son olarak ülkede, Belgrad, Niş ve Kraljevo'da üç havalimanı bulunmaktadır. Niş havalimanı, Belgrad havalimanından sonra kargo taşımacılığı yapılan ikinci büyük havalimanıdır.

6. Kalifiye İşgücü Temini

Sırbistan'da 2022 yılında inşaat sektöründe toplam 122.911 kişi istihdam edilmiştir. (Ülkede 2022 yılında toplam istihdam sayısı 2.310.035 kişi) Bu rakamın %48,4'ünü uzmanlaşmış inşaat faaliyetleri alanında (NACE F43), %26,3'ünü bina inşaatında (NACE F41) ve son olarak %25,3'ünü ise bina dışı yapım işlerinde (NACE F42) istihdam edilmiştir.

Tablo 8. Sırbistan'da İnşaat Sektörü İstihdam Sayısı

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Çalışan Sayısı	89.202	96.292	105.671	115.291	120.811	122.911

Kaynak: Sırbistan İstatistik Ofisi

Öte yandan, Sırbistan Mühendislik Odası (<http://www.ingkomora.org.rs/>) tarafından açıklanan verilere göre; Odaya kayıtlı mühendis sayısı 20.919'dur. Uzmanlık alanlarına göre detaylı istatistikler <https://ingkomora.rs/clanovi/pretraga-clanova> linkinde yer almaktadır. Sırbistan'da, diğer Balkan ülkelerine kıyasla mühendisler oldukça bilgili ve deneyimlidir. Ancak, AB'ye ciddi oranda göç vermektedir. Bu sebeple, nitelikli eleman bulma konusunda zaman zaman problem yaşanabilmektedir. Bu çerçevede, Sırbistan'da faaliyet gösteren Türk firmalarının büyük bölümünün çalışanlarını (hem beyaz yaka hem de mavi yaka) ülkemizden getirdiği bilinmektedir.

7. Ülkede Müteahhitlik Projesi Yürüten Üçüncü Ülkeler ve Firmaları

Sırbistan’da faaliyet gösteren ve 2022 yılı toplam gelirleri en yüksek olan müteahhitlik firmalarının ve ülkelerinin listesi aşağıda yer almaktadır.

- Bechtel ENKA UK Limited Ogranak Beograd - Türk-Amerikan ortaklı İngiltere’de yerleşik şirket
- China Railway International Co., Ltd. Serbia Ogranak - Ç.H.C.
- Beograd na vodi d.o.o. - Sırbistan ve B.A.E. ortaklı
- Jinshan Construction d.o.o. - Ç.H.C.
- Azvirt Ogranak Beograd – Azerbaycan
- Strabag d.o.o. – Avusturya
- Millenium Team d.o.o. – Sırbistan
- Power Construction Corporation of China Limited Ogranak Beograd – Ç.H.C.
- WD Concord West d.o.o. – Sırbistan
- Energogroup d.o.o. - Sırbistan
- Energotehnika- Južna Bačka d.o.o. - Sırbistan ve Macaristan ortaklı
- Srbijaautoput d.o.o. – Sırbistan
- Ex Ing B&P d.o.o. – Sırbistan
- Vinci Terna Construction JV d.o.o. – Yunanistan ve Fransa ortaklı
- Lotex Group d.o.o. – Sırbistan
- China Machinery Engineering Corporation Ogranak – Ç.H.C.
- China Civil Engineering Construction Balkan Ogranak – Ç.H.C.
- RZD International Ogranak - Rusya
- Brigade d.o.o. – Sırbistan
- Starting d.o.o. – Sırbistan
- Kodar Elektromontaža d.o.o. – Sırbistan
- Taşyapı İnşaat Taahhüt Sanayi ve Ticaret A.Ş. Ogranak - Türkiye

B. SIRBİSTAN’DA TEKNİK MÜŞAVİRLİK SEKTÖRÜ

1. Ülkenin Teknik Müşavirlik Sektörüne İlişkin 2021-2022 Yılı Bilgileri ve 2022-2023 Yılı Beklentileri

Sırbistan’da teknik müşavirlik sektörüne ilişkin istatistikler, müteahhitlik sektöründen ayrı olarak tutulmamaktadır. Teknik müşavirlik sektörünün, esasen müteahhitlik sektörünün ayrılmaz ve tamamlayıcı bir parçası olduğu değerlendirilmektedir.

2. Sektördeki İş Fırsatları

Sırbistan’da müteahhitlik sektöründe yaşanan ivme ile teknik müşavirlik sektöründe de fırsatlar artmıştır. Öte yandan, Sırbistan’da kamu tarafından yürütülen bir projede teknik müşavirlik

işlerine ilişkin uluslararası bir ihaleye çıkılıp çıkılmama konusunda tamamen projenin yatırımcısı ve finansörü belirleyicidir. Eğer söz konusu proje, uluslararası finans kaynakları (Dünya Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası vb.) tarafından kredilendiriliyorsa genellikle teknik müşavirlik işleri için de ayrı bir ihaleye çıkılmaktadır. (Sırbistan’da kamu tarafından çıkılan tüm ihaleler, Kamu İhale Kanunu’na uygun düzenlenmekte ve Sırbistan Kamu Alım/İhale Portalının <https://jnportal.ujn.gov.rs/> internet adresinde yayımlanmaktadır. Öte yandan, Sırbistan İnşaat, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının internet sitesinde de ilgili tüm ihaleler yer almaktadır. Ancak, eğer projenin büyük bir bölümü Sırbistan bütçesinden karşılanıyorsa, teknik müşavirlik işleri genellikle devlet iştiraki olan kuruluşlar/şirketler (Roads of Serbia, Corridors of Serbia, Institute of Transportation CIP, Highway Institute vb.) tarafından yapılmaktadır.

Diğer taraftan, özel sektörde büyük ölçekli projelerin sayısı ise çok fazla değildir. Ülkedeki en büyük özel yatırım Abu Dhabi merkezli Eagle Hills şirketi tarafından Sırbistan’ın başkenti Belgrad’da yürütülen “Belgrade Waterfront” kentsel yenileme projesidir. (<https://www.belgradewaterfront.com/en/>) Söz konusu projede devlet ortaklığı da mevcuttur. Bu kapsamda, yatırımcı özel yatırımcı statüsüne sahiptir. Teknik müşavirlik işlerini de uluslararası BATES firması üstlenmiştir. Bu çerçevede, Sırbistan’da faaliyet gösteren uluslararası teknik müşavirlik firmaları genellikle, ülkede faaliyet gösterebilmek için gerekli lisansları temin etmekte ve üst yönetim kadrosunu uluslararası tecrübeye sahip kendi merkez kadrolarından atarken, imza yetkilisi olacak alt ekip için ülkede geçerli mühendislik lisanslarına sahip yerel personel istihdam etmektedir.

C. MÜTTEAHHİTLİK VE TEKNİK MÜŞAVİRLİK YABANCI YATIRIM MEVZUATI

1. Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Sektörünü Düzenleyen Mevzuat

Sırbistan’da müteahhitlik ve teknik müşavirlik sektöründen sorumlu kurum Sırbistan İnşaat, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığıdır (<https://www.mgsi.gov.rs/en>). Bununla birlikte, projede istihdam edilecek mühendislerin, mimarların vb. sahip olması gereken lisanslarla ilgili olarak Sırbistan Mühendisler Odasının (<https://ingkomora.rs/licence>) da birtakım görevleri bulunmaktadır.

Bunun dışında, Sırbistan’da ilgili sektörlerdeki diğer tüm yasal düzenlemeler sorumlu Bakanlığın <https://www.mgsi.gov.rs/en/documents> internet sitesinde bulunan Kanun, Yönetmelik vb. mevzuatlarda detaylıca açıklanmaktadır. Bununla birlikte, işbu raporun “4. Müteahhitlik Sektöründe Yabancı Firma Faaliyetlerine Yönelik Kısıtlamalar, Riskler, Avantajlar” başlığı altında yer alan bilgilerin de dikkate alınması önem arz etmektedir.

2. Yabancı Yatırım Mevzuatı ve Şirket Kuruluşu

Sırbistan’da yabancı yatırım mevzuatına ve şirket kuruluşuna ilişkin detaylı bilgiye, T.C. Ticaret Bakanlığının internet sitesinde yer alan Yurtdışı Yatırım Ülke Profili Raporundan

(<https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43355c7495406a227715/Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20%C3%9Cİke%20Profili%202023.pdf>) ulaşılması mümkündür.

3. Sırbistan'a Yabancı İşçi Getirmek İçin Yapılması Gerekenler

Sırbistan'daki işleri için Türkiye'den Sırbistan'a işçi getirecek olan Türk veya yabancı uyruklu firmaların hem Türkiye'de hem de Sırbistan'da tamamlanması gereken bir yasal süreç bulunmaktadır. Bu çerçevede, işveren firmanın işçi ile öncelikle yasal geçerliliği olan bir iş sözleşmesi imzalaması ve akabinde aşağıda belirtilen süreci izlemesi şarttır.

i) Sırbistan'daki Yasal Süreç

1. Ülkemiz ile Sırbistan arasında 2010 yılında imzalanan "Vizenin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma" uyarınca Türk vatandaşları, Sırbistan'a ilk giriş tarihinden itibaren, her altı ay içinde doksan günü aşmayan seyahatlerinde vizeden muafıdır. Ancak söz konusu muafiyet sadece turistik amaçlı seyahatler için geçerlidir. Anlaşmaya göre; çalışma, öğrenim, araştırma, eğitim, aile birleşimi ve ikamet konularını düzenleyen özel meşruhatlı vizeler ise Akit Tarafların ulusal mevzuatına tabidir.

Bu çerçevede, Sırbistan'a yaşamak ve çalışmak amacıyla gelecek olan Türk vatandaşlarının Sırbistan'da onları istihdam edecek olan işverenleri aracılığıyla, Sırbistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği veya Sırbistan Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu'na başvurarak 1 yıl içinde 180 gün geçerli olan VISA D alması gerekmektedir.

Konuyla ilgili detaylı bilgilere Sırbistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliğinin http://www.ankara.mfa.gov.rs/tur/importanttext.php?subaction=showfull&id=1608898049&ucat=118,121&template=Frontpage3Lat&#disqus_thread internet sitesinden ulaşılması mümkündür. Sırbistan'da yaşamak ve çalışmak isteyen yabancı vatandaşlar, VISA D aldıktan sonra Sırbistan'a vardıklarında oturma ve çalışma izinleri için başvuruda bulunmalıdır.

VISA D alınmaması durumunda ise,

- Sırbistan'a yaşamak ve çalışmak amacıyla gelecek olan Türk vatandaşlarının gerçek geliş amacı ile vize durumunun uyuşmaması nedeniyle, ülkeye girişte havalimanında geri çevrilmeleri muhtemeldir.

- Ülkeye turist olarak girebilen yabancıların sonradan oturma ve çalışma iznine başvuruları mümkündür, ancak gerçek geliş amacı ile vize durumunun uyuşmaması nedeniyle söz konusu izin başvurularının sonuçlanması uzun sürebilmektedir.

2. Sırbistan'da çalışma izni almak için öncelikle söz konusu işçiler için oturma izni alınması gerekmektedir (1 Şubat 2024 sonrasında tek bir başvuru ile oturma ve çalışma iznine başvurulabilecektir.). Çalışma izni oturma izninizin geçerli olduğu tarihe göre verilmektedir.

Gerekli bilgilere <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/en/information> linkinde yer alan “Temporary residence” ve “Permanent residence” başlıklarından ulaşılmaktadır.

Geçici oturma izni başvuruları; Belgrad Şehri Polis İdaresi Yabancılar Şubesine, Bölgesel Polis İdarelerine veya e-devlet portalı üzerinden yapılmakta olup istihdam türüne göre başvuru belgeleri farklılık arz etmektedir. Bu kapsamda, istihdam türüne göre talep edilen belgeler <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/en/information/temporary+residence/temporary+residence> web sitesinde yer almaktadır. Ayrıca, Belgrad Şehri Polis İdaresi Yabancılar Şubesi ile Bölgesel Polis İdarelerinin iletişim bilgilerine söz konusu web sitesinde yer alan “the Police Directorate for the City of Belgrade-Directorate for Foreign Nationals or regional Police directorates” linkinden ulaşılabilmektedir.

3. Sırbistan’da çalışma izinleri konusunda ise Ulusal İstihdam Kurulu (https://www.nsz.gov.rs/live/trazite-posao/dok-trazite-posao/nezaposleni/zapo_ljavanje_strana_ca_u_republici_srbiji_dozvole_za_rad.cid17194) yetkilidir. Süreç, “Yabancı Uyruklu Kişilerin İstihdamı Kanunu”na dayanmaktadır. Geçici oturma için işveren tarafından yabancı bir kişinin istihdam gerekçelerinin de belirtildiği bir dilekçe ile Ulusal İstihdam Kurumunun ilgili şubelerine başvuru yapılması gerekmekte olup ilgili şubelerin iletişim bilgileri <https://www.nsz.gov.rs/nsz/direkcija/4051> web sitesinde yer almaktadır.

Öte yandan, Sırbistan’da çalışacak işçilerin sosyal güvenlik prim ve vergilerinin yatırılacağı ülke, işverenin kararına bağlıdır. Sosyal güvenlik uygulamalarına ilişkin detaylı bilgiye T.C. Ticaret Bakanlığının internet sitesinde yer alan Yurt Dışı Yatırım Ülke Profilinden (<https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43355c7495406a227715/Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20%C3%9Cİke%20Profili%202023.pdf>) ulaşılabilmektedir. Ancak, sosyal güvenlik mevzuatındaki güncel gelişmeler dikkate alınarak konuya ilişkin profesyonel hukuki ve mali danışmanlık hizmeti alınmasında fayda bulunmaktadır.

Sırbistan’da “Sosyal-Ekonomik Konsey” kararına göre asgari ücret 2023 yılında bir önceki yıla göre %14,3 oranında artış göstermiş (<http://socijalnoekonomskisavet.rs/cir/minimalna%20zarada%20cir.htm>) olup net ücret saat başına 230 RSD (aylık 40.020 RSD - yaklaşık 342 avro) olarak belirlenmiştir. Sırbistan Merkez Bankası verilerine göre ise 2023 Mayıs ayında ülkedeki ortalama net ücret yaklaşık 733,8 avrodur. Ancak, özel sektörde ücretler oldukça değişkenlik göstermektedir.

Sırbistan’da işveren ile işçi hakları ve yükümlülüklerini düzenleyen mevzuatlar hakkında detaylı bilgi için konuyla ilgili bir avukattan profesyonel destek alınmasında ayrıca fayda bulunmaktadır.

ii) Türkiye’deki Yasal Süreç

1. Şirketlerin kendileri tarafından temin edilen işçiler, Yurtdışı İstihdam Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında İş ve İşçi Bulma Kurumu’na (İŞKUR) gerekli evraklar ile başvuru yapılması ve işveren ile işçi arasındaki hizmet akdinin İŞKUR’a onaylatılması şartıyla yurtdışına

götürülebilmektedir. ([https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11973&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20\(1\)%20Bu,ili%C5%9Fkin%20usul%20ve%20esaslar%C4%B1%20belirlemektir.](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11973&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20(1)%20Bu,ili%C5%9Fkin%20usul%20ve%20esaslar%C4%B1%20belirlemektir.))

Yurtdışı İstihdam Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında İŞKUR'a yapılacak başvurularda ibraz edilmesi zorunlu olan belgelerden birisi; taahhüt işleri (müteahhitlik projeleri) için işin alındığı ülkedeki Ticaret Müşavirliklerinden/Ataşeliklerinden alınacak İş Alındı Belgesi; taahhüt işleri dışındaki işler için ise Ticaret Müşavirliklerinden/Ataşeliklerinden alınacak Uygun Görüş Belgesidir.

2. İşçiler kendilerini yurtdışına götürecek Türkiye'de faaliyet gösteren şirkette istihdam ediliyorsa, sosyal güvenlik primleri halihazırda zaten ödeniyorsa ve yurtdışına geçici görevle çıkartılıyorsa, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 10. maddesi uyarınca ilgili şirket tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılacak resmi başvurunun ardından işçilerin yurtdışına çıkarılmaları mümkün olmaktadır. (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5510.pdf>)

Turistik amaçla 90 güne kadar vize muafiyeti vb. imkanlardan yararlanılarak yukarıda bahsi geçen yasal süreçler tamamlanmadan çalıştırılmak üzere Sırbistan'a getirilen işçilerin tespit edilmesi durumunda, söz konusu işçileri yurtdışına çıkaran şirketler, Büyükelçiliğimiz tarafından T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bildirilmektedir. Türkiye'deki yasal süreç hakkında detaylı bilgi için, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) veya İŞKUR'a başvurulması gerekmektedir.

Buna ilaveten, yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın hak ve menfaatlerinin korunmasını teminen ülkemiz ile Sırbistan arasında "Sosyal Güvenlik Anlaşması" imzalanmıştır (https://www.csqb.gov.tr/media/80577/digm_sga_sirbistan.pdf). Sosyal güvenlik anlaşmaları taraf ülkelerin vatandaşları ve çalışanlarının sosyal güvenlik haklarının mütekabiliyet esasları çerçevesinde korunması ve güvence altına alınabilmesi amacıyla akdedilen anlaşmalardır.

Vatandaşlarımızın Sırbistan'da çalıştıkları dönemin Türkiye'de emeklilik sürelerine sayılması için, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yurt dışı borçlanma uygulaması yürütülmektedir. Yurtdışı borçlanma uygulaması, yurt dışında çalışılan sürelerin Türkiye'de geçmiş sigortalılık süresi gibi değerlendirilmesine imkân veren borçlanma türüdür. Vatandaşlarımızın yurt dışı borçlanması taleplerine ilişkin işlemler, 22.05.1985 tarihli ve 3201 sayılı Yurtdışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurtdışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun kapsamında yürütülmektedir. Bu kapsamda vatandaşlarımız, yurt dışında geçirdikleri süreleri belgelemek suretiyle, bu süreler karşılığında hesaplanacak borçlanma miktarını sosyal güvenlik kuruluşlarına (SGK ve diğer sandıklara) ödeyerek emekli olabilirler. Yurt dışı borçlanması yapılabilecek süreleri gösterir belge, bu sürelerin geçtiği ülkelerdeki Çalışma Müşavirliklerince/Ataşeliklerince veya Konsolosluklarca

düzenlenmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü veya Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) başvurulması gerekmektedir.

4. Yararlı Linkler

Sırbistan’da faaliyet gösteren ilgili kamu kurum ve kuruluşların listesi aşağıda yer almaktadır.

- Sırbistan İnşaat, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (<https://www.mgsi.gov.rs/en>)
- Sırbistan İnşaat Müdürlüğü (Gradjevinska Direkcija Srbije, <https://gds.rs/>) (Başta inşaat yatırımlarının yönetimi olmak üzere Sırbistan Cumhuriyeti için önemli projelerin yönetimi amacıyla kurulmuştur.)
- Sırbistan Jeodezi Enstitüsü (Republicki Geodetski Zavod, <https://en.rgz.gov.rs/>) (Karayolu inşaatları için kamulaştırmaları da yapmaktadır.)
- Sırbistan Kadastro Müdürlüğü (<https://katastar.rgz.gov.rs/eKatastarPublic/PublicAccess.aspx>)
- Putevi Srbije (<https://www.putevi-srbije.rs/index.php/en/>) (Ülkedeki birinci ve ikinci derecedeki yollardan sorumlu)
- Koridori Srbije (<https://koridorisrbije.rs/en/home-page>) (Ülkedeki otoyoldan sorumlu)
- Institut za Puteve (<http://www.highway.rs/en/>) (Ülkedeki altyapı alanında araştırma, mesleki faaliyetler ve danışmanlık hizmetlerinden sorumlu)
- Beogradski metro i voz (<https://www.bgmetro.rs/index.php/en/city-of-belgrade>) (Ülkedeki kentsel ve banliyö ulaşımından sorumlu)
- Infrastruktura Zeleznice Srbije (<https://infrazs.rs/>) (Demiryolu altyapı yönetiminden sorumlu)
- Srbija Kargo (<https://srbcargo.rs/en/>) (Malların demiryolu ile taşınmasından sorumlu)
- Saobraćajni Institut (CIP) (<https://sicip.rs/en/>) (Ulaştırma Enstitüsü)

Ç. TÜRK FİRMALARININ FAALİYETLERİ

1. Türk Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Firmalarınca Ülkede Yürütülen Projeler

Son yıllarda ülkemiz müteahhitlik firmaları Sırbistan’da özellikle altyapı ve konut projeleriyle ilgilenmeye başlamıştır. Sırbistan’da şu ana kadar müteahhitlik alanında faaliyet gösteren firmalarımız Mayıs 2023 itibarıyla 75 adet proje ile yaklaşık 938³ milyon dolarlık iş hacmine sahiptir. Bu projelerin büyük bir kısmı 2018 yılı ve sonrasında üstlenilmiş bulunmaktadır. (2018 öncesi 2 proje-38,6 milyon dolar değerinde; 2018 yılı sonrasında ise 73 proje-899,4 milyon dolar değerinde)

Taşıyapı İnşaat Taah. San. ve Tic. A.Ş. tarafından 2018 yılında 285 milyon dolar tutarındaki Belgrad-Saraybosna Otoyolunun Sremska Raca-Kuzmin bölümünün inşaatı ile Pozega-Kotroman otoyol tasarım hizmeti projesi üstlenilmiştir. Bununla birlikte 27,2 milyon dolar tutarındaki Novi Pazar-Tutin devlet yolu proje ve inşaat işleri projesi de Taşıyapı İnşaat Taah. San. ve Tic. A.Ş. tarafından üstlenilmiştir. Öte yandan, Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş. ile ABD’li Betchel firmasının

³ Ana yüklenicinin ve alt yüklenicinin Türk firması olması durumunda sadece ana yüklenicinin üstlendiği proje bedeli esas alınmıştır.

ortaklığında Morava Koridoru olarak da adlandırılan Sırbistan'ın güneyindeki Pojate-Preljine arasındaki 112 kilometrelik güzergâhın tasarım ve inşaat projesi üstlenilmiş olup söz konusu projenin bedeli 826 milyon dolardır. Bununla birlikte, Ekpet İnşaat Ltd. Şti. Ivanjica-Sjenica güzergahındaki yaklaşık 21 kilometrelik yol ile Kosjeric-Pozega güzergahındaki yolun yeniden inşası projesini üstlenmiş olup söz konusu projelerin toplam bedeli yaklaşık 29 milyon dolardır. Ayrıca, Arbiogaz Çevre Teknolojileri İnş. San. ve Tic. A.Ş. ile HGG İnşaat A.Ş. ortak girişimi tarafından 2022 yılında finansmanı Avrupa Birliği tarafından sağlanan 58,5 milyon dolar değerinde Niş Belediyesi atıksu arıtma tesisi ve şebekesi yapım işi üstlenilmiştir.

Diğer taraftan, ülkemizde faaliyet gösteren BOTEK Boğaziçi Teknik Müşavirlik A.Ş., Sırbistan'da toplamda üç adet karayolu tasarım projesi üstlenmiştir. Söz konusu projeler halen devam etmektedir. Bahsi geçen projelerde işveren "Roads of Serbia" kamu idaresidir ve projeler Avrupa Yatırım Bankası tarafından finanse edilmektedir.

2. Firmaların Genel Olarak Yaşadığı Sorunlar

Sırbistan'da faaliyet gösteren Türk firmalarınca Müşavirliğimize iletilen ve Müşavirliğimiz saha çalışmalarında tespit edilen başlıca sorunlar aşağıda yer almaktadır.

- İnşaat izinlerinin alınması uzun (yaklaşık 100-150 gün) sürmektedir. İnşaat izni alınmadan herhangi bir faaliyete başlanması da mümkün olmamaktadır.
- İnşaat alanında işçilerin konaklamasına ilişkin kurulacak kamp için de çeşitli izinlerin (inşaat izni, elektrik izni vb.) alınması gerekmektedir. Bu sürecin de uzun sürdüğü bilinmektedir.
- Her bir proje özelinde gerekli lisanslara sahip mühendislerin istihdam edilmesi gerekmektedir. Ancak, gerekli olan lisanslar her bir proje özelinde farklılık arz edebilmektedir. Bununla birlikte, Sırbistan'da artan mühendislik projeleri nedeniyle lisans sahibi mühendis bulmak konusunda da zorluk yaşanmaktadır.
- Sırbistan'daki kamu idarelerinde bürokrasi oldukça fazla (örneğin idarelerce her bir raporun hem Sırpça hem de İngilizce olarak raporlanmasının talep edilmesi/idarelerin sunulan raporlara, taleplere vb. ilişkin onay süreçlerinin yavaş olması, bu nedenle projelerin planlanan süre içinde tamamlanamaması); idareler arasındaki koordinasyon az olduğu bilinmektedir. Ayrıca, ilgili kamu idarelerinde çalışan personelin İngilizceyi iyi derecede bilmemesi de işleyişte gecikmelere sebep olabilmektedir.
- Firmaların, inşaatlarında çalışacak yabancı işçiler için çalışma ve oturma izni alma süreçlerinin de uzun sürdüğü bilinmektedir.
- Sırbistan'daki nitelikli çalışanların AB ülkelerine göç etmiş olması nedeniyle kalifiye işgücü temininde güçlük yaşanmaktadır. Yeterli tecrübeye sahip olmayan kişilerin firmalarca eğitilmesi durumunda ise kişilerin bir süre eğitim aldıkları firmada çalıştığı, ancak ilerleyen

dönemde daha iyi şartlarda AB ülkelerine göç ettiğine dair firmalardan geri dönüşler alınmaktadır.

- Sırbistanda çalışma saatleri haftalık 40 saattir ve en fazla 48 saate çıkartılabilmektedir. Çalışma saatlerinin kısıtlı olmasının özellikle müteahhitlik sektörünü etkilediği yönünde firmalardan geri dönüşler alınmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen tüm zorluklar yalnızca Türk firmalarının değil diğer yabancı firmaların da yaşamakta olduğu genel sorunlardır. Ayrıca, Sırbistan pazarında sektörden bağımsız olarak karşılaşılan genel sorunlar özetle aşağıda yer almaktadır:

- Bürokrasinin ağır işlemesi, şeffaflığın yeterli düzeyde olmaması ve sorunların çözümünde hukuk sisteminin zayıf kalması: Türk firmaları Sırbistan'da iş yaparken, özellikle bürokratik işlemlerin (izin, ruhsat, lisans prosedürleri vb.) yavaş işlemesinden şikayetçi olmaktadır. Bu durum, Yugoslavya döneminden kalan eski ve karmaşık mevzuatlardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, hukuk sisteminin yavaş işlemesi, yetersiz olması ve politik etkilere açık olması, Sırbistan'da iş ortamına zarar vermektedir. Bunun yanında, kamu ihale prosedürlerinin yeterince şeffaf olmaması Sırbistan'da eleştirilen unsurların başında gelmektedir. 2016 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen seçimden sonra oluşturulan Hükümet, yapısal reformların uygulanmasını hızlandırmıştır. AB'ye üyelik çerçevesinde, birçok kanun ve düzenlemede AB mevzuatı ile uyum çalışmasına başlanmıştır.
- İş yapma kültüründeki farklılıklar: Sırbistan'da, Yugoslavya dönemindeki komünist anlayıştan kalan iş yapma kültürü günümüzde de devam etmektedir. Çalışanlar, kendilerine belirtilen mesai saatlerinin dışında, ücreti ödense dahi fazla mesai yapmayı istememektedirler. Ayrıca, firmalarımız tarafından, iş kanunundaki boşluklardan dolayı çalışanlar arasında çok fazla sağlık raporu alınmasının yaygın olduğu ve bu durumun üretim verimliliklerini olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır.

D. GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELER

Sırbistan, 90'lı yılların başında yaşanan savaşlar ve uluslararası yaptırımlar nedeniyle müteahhitlik alanında bölgedeki diğer ülkelere kıyasla geri planda kalmıştır. Ancak Sırbistan Hükümeti tarafından son yıllarda özellikle birçok finansman kaynağı bulunarak altyapı yatırımlarına odaklanılmıştır. Bu durum, müteahhitlik ve teknik müşavirlik sektörünün ekonomik büyümenin itici güçlerinden birisi olmasını sağlamıştır.

Covid-19 pandemisi nedeniyle Sırbistan'da müteahhitlik ve teknik müşavirlik sektöründe 2020 yılında küçülme yaşanmıştır. Ancak pandeminin etkilerinin azaldığı 2021 yılı itibarıyla önemli bir ivme kazanan sektörde; tamamlanan proje sayısında, proje bedellerinde, inşaat izni sayılarında ve projelerin ortalama bedellerinde artış görülmüştür. Söz konusu sektör, 2022 yılında da benzer bir büyüme trendi yakalamıştır. Sektörün büyüme eğilimi göstermesi firmalarımız için önemli bir kazanım olmakla birlikte, pazarda finansman gücü fazla yabancı şirketlerin sayısındaki artış

önemli bir rekabet ortamı da oluşturmaktadır. 2023 yılına gelindiğinde ise ilk çeyrek itibarıyla sektör sabit fiyatlarla %0,5 oranında küçülmüştür. Aynı dönemde inşaat işlerinin toplam değeri mühendislik yapılarının inşaatında (demiryolu, karayolu, köprü, otoyol, havalimanı vb.) %14 artış göstermekle birlikte bina inşaatı özelinde %20 azalmıştır. Sektörde söz konusu küçülmenin temel olarak inşaat malzemelerindeki fiyat artışı, artan enflasyon nedeniyle talebin düşmesi ve faiz oranlarındaki artıştan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, Sırbistan Hükümeti tarafından açıklanan 2022-2024 Ekonomik Reform Programı, 2025 Yatırım Planı, çeşitli çalışma planları ve üst düzey yöneticilerin konuya ilişkin açıklamaları dikkate alındığında sektördeki büyümenin dengeli bir seyir izlemesi için kamu yatırımlarına ağırlık verileceği değerlendirilmekte olup bu kapsamda yüksek bütçeli karayolu, demiryolu, stadyum gibi mühendislik yapıları ile bina inşaatı projelerinin, önümüzdeki yıllarda da devam edeceği düşünülmektedir. Ayrıca, Sırbistan'ın EXPO 2027 uluslararası sergisine ev sahipliği yapacak olması nedeniyle altyapı ve üst yapı projelerine hız verilecektir.